

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

SHARQ UYG'ONISH DAVRI VA UNDA TA'LIM-TARBIYANING TARAQQIY ETISHI

Bositova Madina Muxtorjon qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti,

“Boshlang'ich ta'lim” yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Maxammadiyev Abror Toshkentovish

Ilmiy rahbar

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Sharq uyg'onish davri va unda ta'lim tarbiyaning taraqqiy etishi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Sharq uyg'onish davri, Sharq uyg'onish davri pedagogikasi, falsafa, mantiq, fiqh, ruhshunoslik, notiqlik, qomusiy olimlar, didaktik va axloqiy fikrlar, riyoziyot, falakiyot...

Insoniyat tarixida Sharq uyg'onish davri pedagogikasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki, bu davr pedagogikasida axloqiy fazilatlar va ta'lim-tarbiya masalalariga juda katta e'tibor qaratilgan. Shaxs kamoloti masalasi o'sha davr mutafakkirlarining diqqat markazida bo'lgan. Bu davrda ta'limiy, tarbiyaviy va axloqiy mazmunda yaratilgan “Fozil odamlar shahri”, “Baxt saodatga erishuv haqida”, “Axloq haqida risola”, “Ishq risolasi”, “Qutadg'u bilig”, “Axloqi Nasriy”, “Axloqi Jamoliy”, “Axloqi Muhsiniy”, “Hibatul-haqoyiq”, “Qobusnoma”, “Guliston”, “Bo'ston”, “Mahbub ul-qulub” kabi asarlarda ta'lim-tarbiya, milliy axloq-odob borasida, milliy urf-odatlar, turli-tuman an'analarni joy-joyiga qo'yish, milliy qadriyatlarni rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Ma'lumki, o'tgan asrlarda arab xalifaligida vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy o'zgarishlar, islom dinining vujudga kelishi madaniy hayotga ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bu ta'sir katta ko'tarinkilik ruhini paydo qiladi va bu ruh arab xalifaligini, Sharqni qamrab olganligi uchun Sharq uyg'onish davri deb ataladi. Bu jarayon IX asrdan boshlanib, XV-XVI asrlargacha davom etadi.

Tarixiy manbalar ma'lumotlariga ko'ra, XI asrda Xorazmda ilm-fan, ayniqsa taraqqiy etadi. Bu davrda ilm-fan rivojlanishi quyidagi uchta yo'nalishdan iborat bo'ladi:

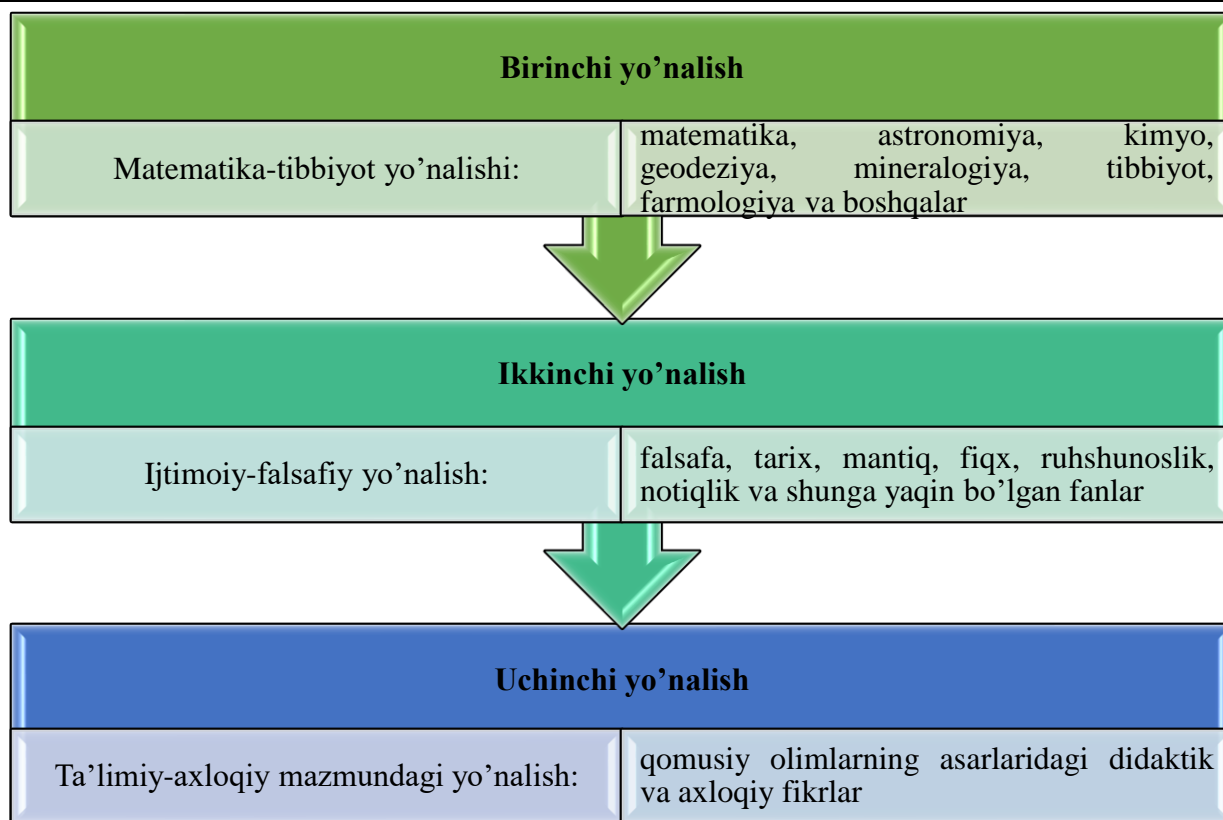
Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Sharq uyg'onish davrida ham komil inson tarbiyasi muammosi ma'naviy sohadagi eng asosiy masala bo'lgan. Shuning uchun ham ta'lim-tarbiya masalasiga katta e'tibor berilgan. Zero, insoniylik g'oyasida yuksak axloqiy xislatlar ifodalanganligi uchun ham Sharq uyg'onish davri pedagogikasida ta'lim va tarbiya yo'nalishi muhim ahamiyat kasb etgan. Axloq masalasi buyuk mutafakkirlarning, pedagoglarning diqqat markazida bo'lgan. Bu davrda Abu Nasr Farobiy, Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy, Nosiriddin Tusiy, Jaloliddin Davoniy, Husayn Voiz Koshifiy, Kaykovus, Sa'diy Sheroziy, Abdurahmon ibn Ahmad Jomiy, Alisher Navoiylarning ta'limiy-axloqiy asarlari inson shaxsini ma'naviy-axloqiy shakllantirish muammosini hal etishda sof pedagogik asarlar sifatida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Mazkur pedagogik asarlarda insonning ma'naviy kamolga yetishida yuksak xulq-odob, ilm-fanni egallash g'oyasi ilgari surilgan.

O'sha davr buyuk Sharq mutafakkirlarining ta'lim va tarbiyaga oid qarashlarining asosini ham "Qur'oni Karim" va "Hadis" ta'limoti tashkil etadi. Ular o'z qarashlarini yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun zarur odob-axloq me'yorlari, o'z turmush tajribasi, islom axloqi, Qur'on talablari hamda Hadislar asosida bayon qiladi va shu asosda yoshlarning doimiy amal qilishi lozim bo'lgan harakatlari ketma-ketligi va

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

odob-axloq me'yorlarining tizimli tartibini bayon qiladi. Bu buyuk zotlarning ijod mahsullari bugungi kun ta'lim-tarbiya jarayonida yosh avlod tarbiyasida dastur-ul amal bo'la oldi.

Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda o'z o'git va yo'nalishlari bilan beqiyos hissa qo'shgan buyuk qomusiy olim Abu Nasr Forobiy bu borada quyidagilarni alohida ta'kidlaydi:

Buyuk mutafakkir va qomusiy olim Abu Nasr Forobiy bu fikrlari orqali shaxs kamolotida ta'lim va tarbiya berish zarurati, ta'lim-tarbiya usullaridan kutilgan asosiy maqsad va bola tarbiyasidagi tarbiya usullari haqida qimmatli ma'lumotlarni bayon etgan hamda bolaning tug'ilgandan boshlab oyoqqa turguncha ma'lum tartibda tarbiyalanib borishiga katta e'tibor qaratilishiga to'xtalgan.

O'z tarixiy ijodi va buyuk ma'naviy-ma'rifiy merosi bilan dunyo ilm-fanini yuqori cho'qqiga olib chiqqan, o'rta asrlar Sharqining qomusiy olimi, astronomi, geografi, ma'danshunosi, etnografi, tarixchisi, shoiri, faylasufi va pedagogi Abu Rayhon Beruniyning ham yaratgan barcha asarlari mazmun-mohiyatini ta'lim-tarbiya masalalari tashkil etadi. Uning ijodidan fanning turli sohalariga oid juda ko'p yirik asarlar o'rin olgan bo'lib, bu asarlar uning ana shu sohalarni nihoyatda yaxshi bilgan tadqiqotchi, fanda yangidan-yangi yo'llar ochgan donishmand bo'lganligidan dalolat beradi.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

Beruniyshunos olimlarning ma'lumotlariga ko'ra, Beruniy yoshligidan riyoziyot va falakiyotni o'rganib, 16-17 yoshlaridayoq Quyoshning balandligini o'lchagan, quyosh tutilishini kuzatish bilan shug'ullanib, 22 yoshida Markaziy Osiyoda birinchi bor yer globusini, turli xalqlarning yil hisoblari haqidagi ilk yirik asari – "Osorul boqiya"ni yaratadi.

Olimning fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasi juda ulkan bo'lib, u 152 ta risola yaratgan, shundan 30 tasi bizgacha etib kelgan.

Taniqli rus olimi V.V.Bartold: - "Beruniy shunday serqirra olimki, o'z davrida mavjud bo'lgan ilm sohalaridan shug'ullanmagani uning shug'ullanganidan kamdir. Uning yozgan asarlari shunchalik ko'p va serqirraki, bunga bir odamning umri kifoya qilganiga kishi hayron qoladi"- deydi.

Yana bir buyuk rus sharqshunos olimi, akademik S.P.Tolstov xalqaro ilmiy anjumanlarning birida Yevropa olimlaridan biri "Beruniy XI asr Leonardo da Vinchisi" degan ta'rifiga javoban "Leonardo da Vinchi XV asr Beruniysidir" deb vatandoshimizga juda katta ta'rif bergan. Bugungi kunda Beruniyning boy ilmiy, adabiy merosi o'z ahamiyatini yo'qotmasdan avlodlar qo'lida qadr topmoqda. U ilm-fanning hamma sohalarini mukammal egallagan qomusiy olim sifatida o'zining asarlari bilan falsafa, astronomiya, geodeziya, geografiya, tarix va tarbiya fanlari rivojiga katta hissa qo'shgan.

Buyuk bobokalonimiz, qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy 1048 yilda G'azna shahrida vafot etgan. Buyuk olim nomini abadiylashtirish maqsadida yurtimizdagi ko'pgina ilmiy markazlar, ko'chalar, shahar va qishloqlarga olim nomi berilgan. Buyuk Sharq mutafakkirlarining boy madaniy va ma'rifiy merosi yosh avlodni doimo halol mehnat qilishga, mardlik va saxovat, kamtarlik va adolat, mehr va oqibatga chaqiradi. Har qaysi xalq yoki millatning ma'naviyatini, tarixini, o'ziga xos urf-odat va an'alarini milliy qadriyatlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Sharq olimlarining, jumladan, Abu Rayhon Beruniyning hikmatlari, Kaykovusning "Qobusnoma", Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub", Husayn Voiz Koshifiyning "Axloqi muhsiniy" kabi asarlarida ta'lim va tarbiya masalasiga Bo'lgan e'tibor o'z aksini topgan. Qayd etilgan asarlarda farzand ota-onaning baxti bo'lsa, tarbiya farzandning buguni, ertasi va kelajagidir degan ma'no mujassam.

Mutafakkir Ibn Sino tarbiya beruvchilarga qarata, "Kimga qanday pandu nasihat qilsang, unga, avvalo, o'zing amal qil", – deganidek, farzand tarbiyasida, ularning ma'naviy dunyoqarashini kengaytirish va boyitishda, mutafakkirlarning fikr-

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

mulohazalari, pand-nasihatlari, hikmatlariga amal qilish va ulardan foydalanish barchamizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Махаммадиев А. Т., Анварова М. Д. Творческий подход дошкольного преподавателя к образованию // Экономика и социум. – 2021. – №. 2-2. – С. 25-28.
2. Махаммадиев А. Т., Каххарова С. М. МЫШЛЕНИЕ, СОЗНАНИЕ И ГРАМОТНОСТЬ СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОСОФСКИЕ ВОПРОСЫ РЕЧЕВОГО ОБРАЗОВАНИЯ // Экономика и социум. – 2021. – №. 4-2. – С. 168-171.
3. Махаммадиев А. Т. Образование-источник новых идей, творческого мышления и нововведений // Профессиональное самоопределение молодежи инновационного региона: проблемы и перспективы. – 2018. – С. 156-157.
4. Mirziyoev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T., "O'zbekiston", 2017 y.
5. Xasanboeva O., Xasanboev J., Homidov H. "Pedagogika tarixi" – "G'afur G'ulom" nashriyoti-matbaa ijodiy uyi. -T.: 2004 y.
6. Bobojonov D., Abdurasulov M. "Abadiyat farzandlari" Xorazm Ma'mun akademiyasi nashriyoti 2009 y.
7. Farmonova M. "Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosida farzand tarbiyasi" (Ilmiy-uslubiy qo'llanma).
8. Abidovna X. D., Abduqodir o'g'li X. J. Ta'lim xizmatlarini takomillashtirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi //" Russian" Инновационные подходы в современной науке. – 2023. – Т. 9. – №. 1.
9. Abidovna X. D., Abduqodir o'g'li X. J. Ta'lim turlari va ularning amalga oshirilish mexanizmlari //" Germany" Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. – 2023. – Т. 9. – №. 1.
10. Asatillaevich A. B. The main tasks of teaching a student to youth lesson in relation to specialists //World Bulletin of Social Sciences. – 2022. – Т. 8. – С. 123-126.

